

OJCIEC W ŻYCIU DZIECKA

Mgr Krystyna Zajac – DOKTORANTKA KUL

Ur. 23.VII 1957 roku w Tarnowie – nauczyciel edukacji wczesnoszkolnej, konsultant w MCDN w Krakowie – oddział w Tarnowie, wizytator MKO w Krakowie – delegatura w Tarnowie, pracownik powiatowej poradni psychologiczno – pedagogicznej, egzaminator OKE, ekspert MEN do spraw awansu zawodowego nauczycieli; współpracuje ze Zgromadzeniem Sióstr Służebniczek Bogarodzicy Dziewicy Niepokalanego Poczęcia w Dębicy w zakresie koncepcji pedagogicznej Bł. Edmunda Bojanowskiego; student II roku studiów doktoranckich KUL w Lublinie.

W słowniku etymologiczno – historycznym języka polskiego czytamy: Ojciec, to wyraz mający odpowiedniki w wielu językach świata. Oznacza „mężczyznę, który ma własne dziecko”. Niewielu rodziców zdaje sobie sprawę, że słowo „tata” powstało z najprostszych wczesnodziecięcych monosylab „ta – ta” w wyniku tzw. reduplikacji. Wymawiane jest przez dzieci w różnych formach „tatusz, tatulko, tatinek, tato, tatek”¹. Słowa te najczęściej są nośnikami uczuć pozytywnych np. czułości, miłości, szacunku, kierowanych na najbliższą, najważniejszą osobę w ich życiu. W ten sposób dzieci dają również świadectwo udziału ojca w codziennych czynnościach domowych, wynikających z pełnionych przez niego obowiązków ojcowskich. Współczesne czasy zmieniają świadomość młodych ludzi, co do sposobu wypełniania obowiązków rodzicielskich, mają wpływ na kształtowanie roli ojca w życiu dziecka. Postępujące przemiany polityczne, gospodarcze i kulturalne są

przyczyną zmian w warunkach życia polskiej rodziny. Odwróceniu uległy pewne hierarchie ważności² (rodzina tradycyjna z ojcem w roli głowy rodziny, jedyne go żywiciela, kryzys ojcostwa); obniżeniu uległ status materialny wielu rodzin (co wynika z pogłębiającego się bezrobocia, ubożenia społeczeństwa), rozluźnieniu uległy dotychczasowe normy etyczne (małżeństwa na „próbę, emigracja, liberalizacja poglądów w dziedzinie etycznej). Wszystko to sprawia, że pojawiające się problemy powodują pewne zagrożenia rodziny „w postaci osłabienia więzi uczuciowej między rodzicami i dzieckiem, utraty poczucia przynależności”³, upadek autorytetu ojca, nieprawidłowe postawy rodzicielskie. Ponadto dostrzega się, że we współczesnej rodzinie proces wychowania kreowany jest w zależności od zmian dokonujących się w sferze społeczno – ekonomicznej kraju (H. Cudak – 2000), z których przejmowane są wzory, style życia i mody, wartości czy normy społeczne. Coraz częściej

¹ Wielki słownik etymologiczno – historyczny języka polskiego, pod. red. K. Długosz – Kurczabowej, Warszawa 2008, PWN.

² H. Cudak., Funkcje rodziny w pierwszych okresach rozwojowych dziecka, Warszawa 2000, s. 10.

³ I. Stańczyk., Rola Ojca w procesie wychowawczym. [w:] „Nauczanie Początkowe”, Kielce, Nr 2/ 2007, s. 26.

pojawia się model rodziny „2+ 1”, w której rodzicielstwo jest efektem kalkulacji (J. Rostowski – 1987) w zależności od zasobności portfela, chęci dzielenia się czasem, gotowości do wyrzeczeń i poświęceń. Czy na podstawie dokonujących się przemian, można określić model współczesnego ojca? Nie jest to zadanie proste.

Z jednej strony kreuje się sylwetkę ojca zaangażowanego w proces wychowania dziecka (reklamy na których tata bawi się z dziećmi, jest ich przewodnikiem), co zmienia tradycyjny wizerunek jedyne go żywiciela rodziny. Zmianie ulega zakres jego obowiązków opiekuńczych i wychowawczych. Zajmowanie się dzieckiem, współcześnie nie jest już powodem śmieszności, lecz budzi uznanie społeczne. Wyrazem tego może być nowelizacja Kodeksu Pracy, w którym od 1 stycznia 2010⁴ roku wprowadzone regulacje prawne, dają możliwość korzystania z tygodniowego urlopu ojcowskiego (urlop „tacierzyński”).

Z drugiej strony mass media lansują sylwetki ojców uchylających się od odpowiedzialności, dla których aborcja może stać się sposobem na rozwiązanie problemu lub ojców porzucających swe rodziny, unikających kontaktów z dzieckiem. Jeżeli spotykają się z dzieckiem, najczęściej są to kontakty ograniczone, sporadyczne, oparte na stronie materialnej, rzeczowej („kupowanie” miłości dziecka). Bycie dobrym ojcem we współczesnym świecie to

wyzwanie, któremu nie każdy mężczyzna potrafi sprostać. Wiąże się to z jego dojrzałością i odpowiedzialnością, a przede wszystkim z dobrze ugruntowanymi postawami moralnymi i duchowymi. To zachowania ojca, sposób odnoszenia się do matki, postrzeganie zasad moralnych staje się dla dziecka wzorem do naśladowania. Jednak, jak podkreślają badania *decydujący wpływ na rozwój dziecka ma częstotliwość kontaktu ojca z dzieckiem, bliskość w relacjach ojców – dziecko, gotowość niesienia różnej pomocy*⁵. Małe dziecko zanim osiągnie pełnoletniość jest uzależnione od opieki rodzicielskiej oraz umiejętności zaspokajania przez nich dziecięcych potrzeb. Istotnego znaczenia dla rozwoju dziecka, nabiera sposób zaspokajania potrzeb, który ma być źródłem bliskości, ciepła rodzicielskiego i bezpieczeństwa. Rodzice budując dom pełen miłości, tworzą dla dzieci *przestrzeń wymiany uczuć*⁶, kształtowania postaw, samorealizacji, pewności i wiary w swoje możliwości. To w nim małe dziecko poprzez naśladowanie zachowań rodziców/ opiekunów przygotowuje się do życia dorosłego. Okres ten często wpływa na to, kim dziecko się stanie, a nawet jak przebiegać będzie jego dalsze życie. Jan Paweł II pisał, że *istotnym wymiarem życia ludzkiego jest rodzina*⁷, w której dziecko patrząc na dorosłego wchodzi w świat wartości, przywiązując się do ojca stara się go naśladować, być jemu podobnym.

⁴ Dostęp. <http://www.pip.gov.pl/html/pl/doc/k0000008.pdf>, art. 180.

⁵ C. Walesa., Rola ojca w psychicznym rozwoju dziecka, [w:] „Oblicza ojcostwa”, red. D. Kornas – Biela, Lublin 2001, s. 292.

⁶ M. Krąpiec, Dziecko osobą dojrzewającą. [w:] W służbie dziecku, red. J. Wilk, t.1: Stulecie dziecka – blaski i cienie, Lublin 2003, s. 19 – 24. [w:] J. Wilk, Wobec pytania: „Kim jest dziecko?”, Cywilizacja, Nr 18/2006, s.31.

⁷ A. Wiczorek, T. Żeleźnik, Jan Paweł II o małżeństwie i rodzinie 1978-1982, Warszawa 1983, PAX, Rozdział: Rodzina Bogiem Silna, Homilie – Katechezy – Przemówienia; Katecheza w czasie audiencji Ogólnej: Miłość i szacunek dla nowego życia, s. 105.

Obserwując przebieg rozwoju dziecka widzimy, że w niemowlęctwie uczy się ufności pod czujną opieką matki; w wieku przedszkolnym uczy się autonomii, niezależności poprzez doskonalenie swoich umiejętności w zakresie samoobsługowym⁸. Przez zabawę przygotowuje się do pełnienia ról w grupie społecznej, podejmuje własne inicjatywy i odpowiedzialność za realizowane zadania. W młodszym wieku szkolnym nabywa poczucia pewności siebie, doskonalą społeczne i szkolne sprawności. I tu potrzebny jest ojciec ze swoją stanowczością, konsekwencją, motywujący dziecko do pokonywania trudności, chroniący chwilami przed nadopiekuńczą matką, która w trosce o bezpieczeństwo dziecka przyjmuje postawę wyręczającą czy nawet unikającą trudnych sytuacji. *Fromm mawiał, że: Matka jest pokarmem, miłością, ciepłem, ziemią. Być kochanym przez nią to tyle, co być żywym, zakorzenionym, mieć ojczyznę i dom...ojciec reprezentuje świat myśli, przedmiotów, które są dziełem ludzkich rąk, świat prawa i ładu, dyscypliny, podróży, przygody. Ojciec wskazuje dziecku drogę w świat*⁹.

Aby rozwój przebiegał harmonijnie oddziaływania wychowawcze rodziców musi cechować wysoka kultura pedagogiczna. Jej poziom wyznacza świadomość bycia rodzicem, wychowawcą, dla "istoty ludzkiej, która od samego początku jest chciana i oczekiwana, (...) jedyna i niepowtarzalna"¹⁰, podkreśla Ojciec Święty. Świadomość ta pozwala dostrzec, co zawdzięczamy dziecku z chwilą jego przyjścia na świat:

- daje nową godność: Ojca i Matki, która – jak każda godność obciąża nowym

zakresem władzy i odpowiedzialności, bowiem ojcem i matką można być tylko w stosunku do własnych dzieci. Role te wyznaczają jakość postaw ojca do matki, jego szacunku i wdzięczności za trudy w wychowaniu dzieci, troski o dom rodziny.

- dzięki dziecku kobieta i mężczyzna staje się rodziną, a mieszkanie domem, w którym tworzymy warunki do rozwoju umiejętności życiowych. Ze względu na ważność tej tezy należy z całą mocą pokazywać rodzinę, męża i żonę jako małżeństwo, wspólnotę połączoną silnymi więzami wartości. Bo tak pojęta rodzina jest gwarantem pełnego życia, a to z kolei czyni świat uporządkowany. Oczywiście różnie splatają się ścieżki życia, nie mniej jednak negatywne wydarzenia, nie powinny stać się przyczyną pomniejszania roli i znaczenia rodziny w ogóle, czy któregoś z rodziców, a już tym bardziej ojca. Szafowanie słowami o kryzysie małżeństwa, zagraża wizerunkowi rodziny, ale też stawia w niekorzystnym świetle ojców odpowiedzialnych, którzy starają się w jak najlepszy sposób wypełniać swoje rodzicielskie zadania.
- dziecko przynosi swoją „obecność”, co powoduje, że my dorośli stajemy się gotowi do mądrego poświęcania im swojego czasu; uczymy się rezygnować z własnych przywilejów dla potrzeb dziecka, dbając o to, by nadmierna pobłażliwość nie stała się przyczyną problemów w rozwoju społecznym dziecka. Mądry podział zadań i ról pozwala rodzicom cieszyć się z każdego etapu dorastania dzieci.

⁸ A. Lenzion, Etapy rozwoju dziecka we współczesnej pedagogice i psychologii. [w:] Cywilizacja Nr 18/2006, s. 37 – 38.

⁹ E. Fromm, O sztuce miłości. Warszawa 1971, s.54. [w:] K. Pospiszyl, Ojciec a wychowanie dziecka, Warszawa 2007, s. 28 – 30.

¹⁰ A. Wieczorek, T. Żeleźnik, Jan Paweł II o małżeństwie i rodzinie 1978 -1982, dz. cyt. s. 105.

- dziecko przynosi swój rozwój, a rodzice sprawiają, jak ono się rozwija i ku czemu się rozwija i czym się nasycza w swoim rozwoju”¹¹. Teza ta wyznacza nam kolejne zadania związane z naszym systematycznym doskonaleniem by sprostać wymaganiom, jakie stawiać nam będzie dziecko i świat do którego ono zmierza¹².

Tymczasem może się zdarzyć, że słowo ”dziecko”, mężczyźnie zaczyna kojarzyć się z zagrożeniem jego wolności i niezależności, z ograniczeniami w korzystaniu z wolnego czasu, przestrzeni mieszkalnej czy nawet zasobów pieniężnych. Nie jest gotowy, aby dawać, dzielić się tym wszystkim co ma z dzieckiem. Zaspokajanie potrzeb dziecka, na pozór wydawać by się mogło całkiem proste, jednak realizacja tego zadania wymaga wysiłku i poświęcenia. Można by pytać młodych ludzi na ile gotowi są do poświęcenia swojego czasu, marzeń własnym dzieciom. Bywa, że sytuacja ta przerasta ich, stając się przyczyną konfliktów w rodzinie, kształtowaniem niewłaściwych postaw w stosunku do dziecka, zagrożeniem dla potrzeb miłości i więzi uczuciowej, łączącej dziecko z rodzicami. Aby sprostać obowiązkom z faktu pełnienia roli ojca, wymagana jest świadomość wychowawcza rodziców, a szczególnie ojca w rodzinie. Autorzy (M. Ziemska, J. Rembowski, E. Schafer) zajmujący się modelami postaw rodzicielskich, wyróżnili:¹³

- pozytywne postawy ojca, do których należy akceptacja; Oznacza akceptację

dziecka takim, jakie jest, ze wszystkimi jego cechami i możliwościami psychofizycznymi. Mądre, rozumne zachęcanie i pomaganie w aktywności dziecka, powoduje, że kontakt z ojcem daje radość i przyjemność¹⁴. W dorosłym życiu dzieci, ojciec jest jak latarnia morska, do której młodzi kierują się, gdy mają wewnętrzną potrzebę.

- postawa demokratyczna, gdy ojciec pozwala dziecku na odpowiedzialność za własne czyny. Kontakt z dzieckiem oparty jest na częstych rozmowach, wyjaśnieniach, ale nie mających na celu podawania gotowych rozwiązań problemów, czy narzucania własnych koncepcji na życie.

Uznanie praw dziecka, współdziałanie przy równoczesnym daniu mu rozumnej swobody sprawia, że dziecko czuje, że jest przez ojca kochane¹⁵. Dzieci bowiem nie przyjmują bezkrytycznie tego co ojciec mówi, czy nakazuje, ale przede wszystkim obserwują czym żyje.

Do negatywnych postaw rodzicielskich ojca należy zaliczyć, postawę odtrącającą. Postępowanie ojca wobec dziecka cechuje niezaradność, niekonsekwencja w wymaganiach, obojętność wobec niebezpieczeństw grożących dziecku, unikanie kontaktu¹⁶. Należą tu również postawy ojców wybierających pracę zawodową lub ojców pobłażliwych, dla których dobro dziecka zepchnięte jest na odległy plan. Pozostawienie dziecka na pastwę jego samego oznacza, w pełnym tego słowa znaczeniu, postawę odrzucenia, a co za

¹¹ E. Sujak., *Życie jako zadanie*, Warszawa 1982, s.115.

¹² Por. A. Różyło, O głównych cechach znaczenia *wiary* w Katechizmie Kościoła Katolickiego, [w:] „Pedagogika Katolicka” nr 5, s. 223-233.

¹³ J. Tabor., *Obra ojca w świadomości dziecka*, s. 23

¹⁴ M. Ziemska., *Postawy rodzicielskie*, Warszawa 1972, s.71.

¹⁵ J. Tabor., *Obraz ojca w świadomości dziecka*. Kuria Diecezjalna, Tarnów 1999., s. 24

¹⁶ M. Ziemska., dz. cyt., s. 76.

tym idzie, odebranie mu prawa do pełnego, prawidłowego rozwoju emocjonalnego i społecznego¹⁷. Odtrącenie przez ojca własnego dziecka, jest największą tragedią, pozostawiającą w psychice dziecka trwałe ślady, czy to w postaci „głodu ojca” niewyobrażalnej tęsknoty za nim, czy „choroby sierocej”.

Innym przykładem negatywnych oddziaływań wychowawczych jest postawa autokratyczna, w której wyróżniamy postawę nadmiernie wymagającą i postawę nadmiernie chroniącą. Ojciec nadmiernie wymagający traktuje swe dziecko niezwykle surowo, nie dopuszcza do głosu. Sam ustala co dla dziecka jest najlepsze i jak ma ono postępować. Natomiast postawa nadmiernie chroniąca polega na rozpieszczaniu dziecka, któremu wszystko wolno. Postawa taka rozwija człowieka niezaradnego, bez wiary w siebie, bez możliwości bycia odpowiedzialnym, co w rzeczywistości rodzi u dziecka nieprzystosowanie społeczne, dysfunkcję na całe życie¹⁸. Brak obecności ojca w wychowaniu dziecka należy rozumieć w aspekcie identyfikacji syna z ojcem, w czasie której, ojciec staje się dla syna modelem nie jako konkretny człowiek, lecz jako symbol. Według M. Wollickiego w procesie modelowania najistotniejsze dla nabycia cech roli męskiej przez chłopca są silne i nagradzające związki uczuciowe z ojcem¹⁹. Brak tych związków wpływa na budowanie spaczonych obrazu mężczyzny, ale również w przyszłości obrazu ojca i męża.

Nieobecność ojca w aspekcie rozwoju córki, również potęguje wiele niebezpieczeństw dla jej przyszłych wyborów ży-

ciowych. Brak wzoru do naśladowania, pozostawia na wiele postawionych kwestii brak odpowiedzi”, jaki powinien być partner, jego cechy osobowe, jego obowiązki względem rodziny, dzieci, jego stosunku do niej w roli kobiety, żony, matki i jej pozycji w rodzinie i w grupie społecznej.

Zdaniem ks. Adama Skreczko obecność ojca w rodzinie i jego aktywny udział w życiu, a zwłaszcza wychowaniu dzieci stanowi klucz do ich prawidłowego rozwoju psychicznego i dobrego przystosowania społecznego. Ojciec powinien sobie uświadomić jak wielką rolę odgrywa w wychowaniu dzieci, jak ważna jest jego czytelna obecność w życiu dziecka, towarzyszenie od niemowlęctwa do wieku dojrzałego, dostarczając pozytywnych wzorów ogólnoludzkich i specyficznym męskich²⁰. Józef Augustyn wyjaśnia, że dojrzałe ojcostwo „rodzi się poprzez wzajemne oddziaływanie na siebie dziecka i ojca”²¹. Może wydawać się to paradoksem, ale ojciec, wychowując dzieci, sam jest przez nie wychowywany. Wynika to z potrzeby nieustannej weryfikacji własnego sposobu bycia, który ma być przykładem, wzorem do naśladowania. Stąd też dramatem dziecka jest ojciec – kat, który nie potrafi zaakceptować obecności dziecka, dostrzec w nim pełnoprawnej osoby.

Ojciec staje się dla dziecka autorytetem i to zarówno dla córki, jak i syna. W wieku przedszkolnym każdy chłopiec stara się dorównać swojemu tacie, zadając pytania” A jak ja urosnę to też będę jak tata?”. Małe dzieci lubią chwalić się,

¹⁷ Vanna U., Jesteś wspaniały, Tato!, Warszawa 1994, s. 18.

¹⁸ J. Tabor., Obraz ojca w świadomości dziecka. Kuria Diecezjalna, Tarnów 1999 r., s. 26

¹⁹ Tamże. s. 36.

²⁰ Documents and Settings\Qwert\Pulpitw_sluzbie_08_2009_ojciec.html dostęp 18.11.2010

²¹ M. Jankowska., Rola ojca w wychowaniu dziecka. Wychowanie w przedszkolu, Nr 6/ 2010, s.10.

kim jest ich tata, dlatego chciałyby wiedzieć, co robi, czym się zajmuje. Chciałyby pomagać w prostych czynnościach, wykonywanych wspólnie z tatą. Postawa taka włącza dzieci do aktywnego udziału w życiu rodziny, czyni ich partnerami w kształtowaniu wspólnego dobra. Czują się współodpowiedzialne za porządek i ład panujący w domu. W ten sposób budują szacunek do osoby ojca, matki, do ich pracy i do wartości pieniądza. Okres wczesnodziecięcy to etap, kiedy dziecko stara się zasłużyć na miłość ojca, co ma znaczenie dla kształtowania się cech charakteru. Tymczasem w rozmowach z rodzicami dowiaduję się, że coraz mniej mają czasu dla swych dzieci, a zwłaszcza ojcowie. Czas poświęcany dzieciom bywa zastępowany telewizorem, komputerem. Zjawisko to jest o tyle niebezpieczne, że w przyszłości w sytuacjach problemowych, dziecko zamiast do taty (który nigdy nie ma czasu), skieruje swe kroki w kierunku silniejszych autorytetów, nie zawsze pozytywnych. Odpowiedzialne ojcostwo w procesie wychowania charakteryzuje: ład, systematyczność, konsekwencja i wytrwałość, co prowadzi do respektowania i przestrzegania zasad moralnych, przez młodego człowieka w jego życiu a później w rodzinie.

STRESZCZENIE

We współczesnym świecie warunki społeczne, kulturalne łatwo skłaniają ojca do uwolnienia się od zobowiązań rodziny i do mniejszego udziału w wychowaniu dzieci. Sytuacje te mogą wynikać z transformacji ustrojowych, które spowodowały przeobrażenia w życiu gospodarczym, kulturowym czy politycznym. Wśród pozytywnych skutków, znalazły się i takie, które wniosły w życie rodzin wewnętrzne trudności: bezrobocie, rozłąka spowodowa-

wana emigracją za pracą, pęd za dobrobytem czy „małżeństwa na próbę”. Jawiące się problemy wpływają destruktywnie na rodzinę, powodując kryzys ojcostwa, osłabienie więzi uczuciowej między członkami rodziny, poczucia przynależności, eliminowanie sfer emocjonalnych na korzyść wartości rzeczowych. Ojciec Święty apelował, że miejsce i zadania ojca w rodzinie i dla rodziny mają wagę jedyną i niezastąpioną. Nieobecność ojca w domu powoduje zachwianie równowagi psychicznej i moralnej dzieci, co może skutkować licznymi niepowodzeniami życiowymi.

SUMMARY

Social and cultural conditions of the modern world make a father easily exempt from fulfilling his family obligations as well as reduce his participation in the upbringing of the children. Such situations may result from transformations in the political system which has caused changes in the economic, cultural and political life. Although these changes have caused many positive effects, there are also those negative ones that have brought some domestic trouble (unemployment, separation caused by labour emigration, drive for prosperity or marriages on a trial bases) into family lives. Appearing problems causing the crisis of the fatherhood, weakening the emotional bond between the family members, the sense of affiliation and elimination of the emotional spheres in favour of material values have a destructive influence on a family. Holy Father, John Paul II appealed that “the place and assignment of a father in the family and for the family have the same and irreplaceable value. The absence of a father causes shaking of mental and moral balance of children and it may lead to numerous life failures”.